

Свет речи

средњошколски часопис
за српски језик и књижевност
Београд
2001.

В

Е

13-14

ре

и

长城

СВЕТ РЕЧИ 13-14

Средњошколски часопис за српски језик и књижевност

Издаје четвори илустрација годишње

Издавач

Друштво за српски језик и књижевност Србије, Београд, Буре Јакшића 9

За издавача

Милорад Дешић

Главни и одговорни уредник

Јован Деретић

Одговорни уредник

Босиљка Милић

Уредник за језик

Љубомир Поповић

Уредник за књижевност

Александар Јерков

Редакција за језик

Душко Витас

Злата Златановић

Љиљана Петровачки

Редакција за књижевност

Бојан Ђорђевић

Зорица Несторовић

Михајло Пантић

Секретар уредништва

Јасмина Поповић

Технички уредник

Александар Петров

Логоотип и графичко обликовање корица

Шкарт

Обрада и припрема за штампу

Агенција за обраду података „Земун“

Коректор

Злата Златановић

Штампа

Radunić

Препоруке

Годишња претплата за правна лица 400,00 динара

Претплата за ученике и студенте 200,00 динара

Цена по примерку 100,00 динара

Рукописе слајти на адресу:

Друштво за српски језик и књижевност Србије, Београд, Буре Јакшића 9,
поштански фах 81, тел: 011/630-089

Штампање овог броја помогао је Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.

Друштво за српски језик и књижевност основали су 1910. године Јован Скерлић, Павле Поповић и Александар Белић. Они су били и први председници Друштва.

Садржај

ПИСЦИ ГОВОРЕ

Михајло Панић: Поезија је свуда око нас (Интервју са Гораном Петровићем)5

САВРЕМЕНА КЊИЖЕВНОСТ

Александар Јерков: Добра вест.....7

СВЕТ ЈЕЗИКА И ПИСМА

Љубомир Појовић: Морфолошка анализа: основни појмови10

Тања Самарџић: Контекст у лингвистичком контексту13

Радосав Пушић: Кинески језик и његово писмо15

ТУМАЧЕЊА

Бошко Сувајџић: Јунаци и маске (типови карактеризације епског јунака).....19

Ненад Николић: Природа колективног идеала: Скица могућег тумачења песме

„Светли гробови“ Јована Јовановића Змаја.....24

СМИСАО ЗА ПРОШЛОСТ

Јелена Николић: Лаза К. Лазаревић и И.С.Тургењев: уметност приповедања

(видови говора, ћутања и описивања)29

ПОЈМОВНИК

Драгана Грбић: Појам алегорије и књижевност српског барока35

Бојана Стојановић-Панић: Ка историјском и теоријском одређењу песме у прози38

КАЛЕИДОСКОП

Зорица Несћоровић: Укрштеница41

СВЕТ ФИЛОЛОГИЈЕ

Невенка Ђурић, Бранкица Чиџоја, Марко Појовић: Ватрослав Јагић део II:

Јагићева библиотека42

СВЕТ ЛЕКСИКОЛОГИЈЕ

Рајна Драгићевић: Синонимија50

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Еџон Фекеџе: Имају ли речи „рок употребе“52

Богдан Терзић: Латиничко посредништво у транскрибовању са

инословенских ћириличних језика54

ГОВОРИТЕ ЛИ...

Јелена Савић: Грчки и римски пантеон55

СВЕТ ПРЕВОЂЕЊА

Маја Букановић: Превођење фразеологизама, израза и пословица57

Добра вест

Александар Јерков

Ко не разуме вредност прозе Горана Петровића и изузетност уметничког дара овог аутора, томе је у овом свету заувек ускраћено нешто важно, велико и лепо. У најмању руку остаће без једеног аутентичног књижевног прибежишта које и у бољим временима него што је била протекла деценија вреди колико сама уметничка илузија среће, испуњеног живота и пријатности моћног естетског узбуђења. Али ни у лепоти није лако сакрити се од недаћа које свакодневница наваљује на нас. Да би читалац успео у томе, он мора да уочи како је чудан и редак Петровићев талент. Ипак, није случај да је управо Горан Петровић, који је последњи пристигао у једну необичну књижевну генерацију, потврдио њену књижевну виталност. Многе најбоље књижевне ствари већ годинама се дешавају у тој генерацији па је Горан Петровић добро друштво учино још бољим. У његовој прози у исти мах тријумфују наслеђе Киша, Пекића и посебно Павића, а да то ништа не одузима од врлине оригиналности његових дела. Када се тако нешто догоди – а да одмах напоменем како сви који знају писца ових редова знају и то колико није склон крупним изјавама и да ретко и тешко претера у похвали – онда је то као даје неки анђео надахнућа као траг неке посебне промисли оставио за собом дуго чувано перце – попут онога о којем пише Горан Петровић у свом роману *Ојсада цркве Светиоџ Сјаса*. Тај траг је видљив у свему што овај фини, тихи човек из Краљева, који са девојачком страшћу љуби литературу, напише. Само да га не оштете пизма и скученост, незаобилазне у српским градовима, ни великим ни малим, попут Краљева у којем уз бок утихнуле Жиче живи и ради, у одељењу библиотеке, без текуће воде и интета, али са

директном књижевном везом на коју се одазивају Музе. Ако се сачува и истраје, прича о њему и његовим делима казиваће се као неки антички мит о божијем хиру да се ниоткуда појави нешто неодрљиво. Успех романа *Ајлас ојисан небом и Ојсаде цркве Светиоџ Сјаса*, а ових дана и најновијег, *Ситиничарница 'Код среће руке'* не може да надокнади оно што је изгубљено у националном суноврату, али се ова дела већ сада ничим не могу заменити у савременој српској прози.

Прича о српској књижевности заправо је нека врста казивања о труду да се ублажи неподношљива тежина нашег историјског постојања. Једном давно добром Богу изгледа да је дојатила Европа која је трунула у немоћи да многобројне племенске богове подигне макар на ниво већ достигнут у хеленској култури и поновљен у најбољим данима Рима. Није умела Европа да добру вест о божанском послану из Палестине претвори у колико-толико срећнији живот људи збримљених дубљом љубављу. Зато, да задовољи своју љутњу, послао је на њу сваковрсну азијатску напаст, најчешће у виду обесних ратника згрчених у седлу. Покренувши ово страшно дивљаштво, поиграо се и многим словенским племенима. Да ли се икада показао видећи шта је урадио, тешко је рећи. По свој прилици није, иако су Словени, једнако неодговорни као и данас, за мало шта могли бити криви. Није ни слутио, добри Бог, да ће му се они једном осветити тако што ће престати да верују у било какве богове.

Ваљда за варљиву утеху што су им намењени сваковрсни ужаси, ова племена беху богата талентима. Али каква је вајда од уметничке утехе за рђаву историју, заувек несвршене државне послове и тежак свакодневни живот? Да ли зато што су преко Срба прелазиле толике туђе војске, код њих

је књижевни дар такав и толики да су у овом народу и владали били писци – и то какви! – од Светог Саве до деспота Стефана Лазаревића, после и Петровића, наравно највише Његоша.

У средњовековни прстен од Светог Саве до деспота Стефана Лазаревића сместило се читаво једно златно, не само књижевно раздобље, а од тада је опет наш народ тонуо у све већу тугу, чемер и јад. Ипак, чим се почело нешто мало прибирати и подизати, ето и српских писаца. Оба ова века упропаћена ратовима и празноглавошћу, мањком мудрости и среће, вишком охолости и бахатости, блажили су, како редак и драгоцен лек, српски писци који су овај малени и на мапи света мало важан народ увели у светску заједницу стваралачких нација. Ко има Андрића и Црњанског, тај има све. Да је само по књижевности судити, боља би нам била судбина.

У том и таквом контексту стоји овај наговештај и ово остварење које данас представља проза Горана Петровића. Она заокружује један прстен од Гаврила Стефановића Венцловића до Горана Петровића у којем тријумфују машта и израз, посвећеност и спремност да се пише, најбоље што се може замислити, упркос свему. У много лепих прилика казивао сам ово претходних година по Србији, на књижевним вечерима, а овде нека буде и записано: сенку нечег не само неочекиваног, великог и лепог, него изузетног надахнућа у којем и небо има свог удела, затекао сам у делу Горана Петровића. Страст која је претчетврт века горела за Кишом и Пекићем – а стварносни писци су јој се уз подршку својих књижевних пријатеља и критичке пратње само смешкали као инфериорном избору – овде се обнавља. Данас се у Киша и Пекића сви заклињу. Тако је било и са писцима ове генерације, од усвојеног Ал-

бахарија, Петковића и Басаре, до Немање Митровића и Владимира Пиштала. Језиво одсуство, изгнанство ове двојице током последње деценије умањило је интерес и поштовање за њихова дела, али су Немањине *Расе* и Владимирови *Манифестии* најлепше књиге поетске прозе у другој половини XX века. Данас осим писца ових редова нико о њима не говори, можда и не мисли, али ће се једнога дана читати као права откровења. И данас, као у оно доба, мало је ко спреман да види како је већ пристигла једна сјајна нова генерација од Владимира Тасића до Драгана Бошковића, Саше Илића, Срђана Тешина и још неколицине одличних писаца. А Горан Петровић је данас оно што је Пекић био после *Времена чуда*, Киш после *Ранихјага* и *Пешчаника*.

У Србији се о таквим стварима обично мора говорити на посебан начин јер у овој земљи ништа не успева тако брзо и добро као зла воља. Нарочито ако може да падне на ремек-дела српске постмодерне прозе каква пише Горан Петровић. Зато је понекад добро мало сачекати да и они који када би знали шта хвале, не би ни реч једну рекли, изрекну свој смели и одговорни суд, а можда чак и књигу прочитају. Или да други, брзи да покуде и тешки да открију до чега је њима самима стало, науче да уживају у песничком стилу и лепоти приповедања Горана Петровића, у пребогатој машти и фантазији која све мења и свему даје патину савремених давнина – па макар их на то нагонило једино интересовање за српску историју, не и разумевање шта се са њом у Петровићевој прози дешава. Нека га хвале и воле, макар и не знали зашто. Горан Петровић је, међутим, својим најновијим романом *Сийничарница 'Код срећне руке'* потврдио свој ниво, као што је Меша Селимовић просле *Дервиша и смрти* то учинио *Терђавом*, и сада је неприкосновен.

Речено је за *Ојсаду цркве Светог Спаса* као да делује као да је одсвирана на једној жици (Т. Брајовић) или да је корак уназад у односу на смелост облика и алтернативност *Айласа описаног небом* (Т. Росић). Понеко се забриуо да се наводно погрешно не схвати, јер тако тврде неки критичари, да је ово само постмодерна књижевност (Р. Микић), а недавно је добијање Андрићеве награде један писац склон пизми искористио да метафору „опсаде“ представи као знак прошлих времена, од којих се, ваљда њему захваљујући, сада удаљавамо (А. Гаталица).

Горан Петровић је, међутим, поставио ново мерило за успех: најтежу тему, најтежи стил и најтежи облик, и то у најгорим околностима, када нема концентрације ни за читање дневних новина, немоли врхунске фантастике и ремек-дела посмодерне прозе. Ако се и то може, а може, онда више нема изговора: величини великог дела ништа на пут не може да стане. Само га ваља написати, јер рођење, само по себи,

није довољно за живот – како каже у *Савешћима за лакши животи*, својој првој збирци кратких записа, Горан Петровић. Нека се генерација која долази буну и мршти, тек је то показатељ да се према њему одређује шта се збива са савременом српском прозом.

Живот је тужно место, могао би Горан да дода за нас који смо на прагу новог века ушли у ону тужно озбиљну пету деценију живота а да нам је одузета она претходна, у којој зрелост и способност иду заједно. Али то писмо тужног садржаја у којем нас велики преци, традиција и хуманистичко наслеђе обавештавају о томе шта су живот, друштво и историја, и помало теше, пише Горан Петровић у једном од првих *Савешћа за лакши животи* са насловом *Шта учиниши са њимом њужног садржаја*, ваља исцепати и бацити у корпу за отпатке. „Брзо написати писмо веселог садржаја, вратити га у коверат и запечатити,“ наставља Петровић. Затим отворити очи, отворити писмо, читати га пажљиво да се не препозна рукопис, а када падне мрак, „раскрили прозор и корпу за отпатке истрести на улицу“. Ако падну на некога ко не разуме овакву прозу, утолико боље. Ако ново писмо стигне на наше адресе, које смо брижљиво крили од позива на зло, попут Петровићевих романа, и ако то писмо неко напише као да смо га сами себи наменили, ето разлога за искрено задовољство.

Истина света која допире до нас замењена истином која нам је потребна. Оно што свет не пружа, то писац ствара. Горан Петровић је овим својим неупадљивим записима оживео спомена на тренутак рађања модерне српске прозе у оваквим записима на почетку овог века, пре свега на Милутина Ускоковића и Станислава Винавера, али исто тако и на Божидара Кнежевића и Бранка Лазаревића. Замена једног писма, које познаје свет, другим, које познаје пределе чистите, била је неуочена прогреска

најава онога што следи – неслућене и незапамћене експлозије маште. Као да је хтео да у једну књигу, ни роман ни збирку, ни текст ни каталог, чисто стање приповедне фантазије и манипулације структуром приповедања, а то је заправо *Айлас описан небом*, слије све мотиве и читав репертоар постмодерне књижевности. Манипулација текстом овде је достигла врхунац и то је крај читавог једног тока српске прозе, од Кишовог *Пешичаника* до Петровићевог *Айласа описаног небом*. У међувремену су Сава Дамјанов и Ђорђе Писарев испробали како се те границе могу прекорачити, а у замисли „каталожке приче“ и романа као „антологије најбољих наслова“ најмлађи писци свему додали једну прелепу наративну коду, да каро.

Када се Горан Петровић обратио небу, сада се види да то нипошто није било случајно, оно му је и узвратило. После једне руковети прича, *Осјерво и околне њриче*, пред српским читаоцем се нашла најдуже очекивана књига српске литературе – она у којој ће се у духу савремене прозе, преображен у причи и приповедању, као одговор на изазов Теодосија и Доментијана и житија Светог Саве, појавити књижевни лик Светог Саве и српског средњег века. Реч је о томе да он не буде само део тог књижевног света, већ само његово приповедне биће.

Свети Сава и средњи век су, заправо, непредстављиви. Свети Сава јер је постао средиште колективне свести нације и не може се о њему говорити изван већ религијом и традицијом успостављаног контекста, а да то не буде тривијална илустрација величине или још глупља, поразна и руглу слична покуда која нити има смисла нити има сврхе. И српски средњи век, између незнања о стању материјалне цивилизације и непознавања смисла историјских процеса и промена, не отвара се књижевном обликовању. Најбоље резултате зато је постигао онај ко остане на рубу епохе или је критички реинтерпретира, као што су то чинили Доброло Ненадић у својим романима за које је средњи век заправо мизансцен а не историјска нужност, или Борислав Михајловић Михиз у критичким драмама ослоњеним на народне песме и предања.

Читав деветнаести век прошао је у сталном напору српских писаца да се пробију кроз густиш епске и фолклорне имагинације, што најбоље показује колики су пробелеми да се не прекорачи граница патетике или да се не склизне у сентиментализам, и слично. За ове проблеме двадесети век, када је о прози реч, није умео да пронађе сасвим убедљиво решење све до постмодерног цинизма и фантастике *Ойсаге цркве Светијоџ Сјаса*. Снага молитве претворена у гротескну материјализацију и одсуство

спаса, што је измакло национално узбуђеном читању, тек ће показати неке од најзначајнијих вредности Петровићеве прозе.

У *Ойсаги цркве Светијоџ Сјаса* уместо реконструкције одабран је пут реинтеграције, а уместо дочаравања стварности суочавање са чудом. Све, чак и оно што је историјско и документарно у прози Горана Петровића, захваљујући том ослобађању маште постало је чудесно и чудновато, нестварно, а управо без тог квалитета средњи век се не може представити. Ако се не прекорачи површина постојања, средње-вековни свет није ништа него суноврат до „хаоса и мрачне прашине“ (Његош), или беде тежака и охолости велможа. Са друге стране, парадокс и притајена гротеска, чак и елементи винаверовске бурлеске, широм отварају капије савремености и две епохе наше културе и историје које су раздвојене понором турске власти тако да у њима „нисмо се ни срели“, као би рекао Црњански за раскол између Србије и Србије, стижу једна до друге.

Када је остварио овако тешке задатке, Петровић је још причу о Србији и Србима суочио са изазовом дивље хорде, па му ни тај сурет са злом није био довољан него је показао читав дух епохе разобличивши крсташки поход и пад Цариграда. У великом временском распону који доба обликовања нашег националног идентитета спаја са његовом најдубљом кризом, од дванаестог века до наших дана, Горан Петровић је ужас некадашње опсаде саме-рио са ужасом недавног бомбардовања, а да прича није постала ни патетична ни толико тешка да се не би радо читала. Тај велики замах и захват плене код Андрића (*На Дрини ћуприја*) и Црњанског (*Сеобе*), Пекића (*Злајно руно*) и Павића (*Хазарски речник*), а сада код Радослава Петковића (*Сугубина и коментари*) и Горана Петровића.

Најтеже је писати после великог успеха и великог дела.

Утолико је важније било да следеће остварење Горана Петровића буде на истом нивоу стваралачке маште и обликовања. *Сийничарница 'Ког срећне руке'* која се појавила пре неколико недеља управо то и јесте, изврсна књига писана супериорним стилем. Основна њена моћ је што је у причи материјализована снага читања онако како је то у претходном роману учињено са молитвом. Одиста, као што се за молитву и каже да се „чита“, тако је уживљеност и препуштање свету књига у новом роману Горана Петровића постало јаче од самога света. Уместо пута кроз снове, што је Павићев правац кретања уз учење читаоца да буде стваралац, слика читања дочарава највећу блискост међу људима. Читање је последња утеха, јер доноси љубав, за оне који нису од овога света. Тако Петровићев нови роман од поглавља до поглавља, од студентске скучености до лекторског посла у издаваштву, полако прераста у величанствену сторију о љубави каква је на овом свету немогућа, а у књигама је нужна. Савремена техника приповедања и старински свет осећања и лепих мисли, људске увиђавности и урбаности у најбољем смислу те речи, стапају се у нешто нужно и незаушављиво. Удео историје мањи је, али га има, само је померен у ближе пределе прошлости као што је доба између два светска рата. Оно што је *Ойсага цркве Светијоџ Сјаса* била за средњи век и средње-вековног човека, то је *Сийничарница 'Ког срећне руке'* за модерно доба и грађанина. Брак, кућа и врт, сусрет бића намењених једно другоме – као да је реч о репертоару викторијанских тема, а у ствари је то последња апотеоза читања. Век који ових дана остаје за нама у прози Горана Петровића на најбољи начин завршава причом о читању, заносу и љубави. Та прича, као ни XX век, није ни лака ни пријатна, али има ту неке среће која после свега преостаје, као после читања прозе Горана Петровића.